

Priloga 2

KLJUČNE OKOLIŠČINE IN DEJAVNIKI VPLIVA NA DELOVANJE SISTEMA SOCIALNEGA VARSTVA IN DOLOČANJE CILJEV NACIONALNEGA PROGRAMA SOCIALNEGA VARSTVA V OBDOBJU 2013–2020

1 Gospodarske razmere in zaposlenost

Obdobju pospešene gospodarske rasti, pod močnim vplivom ugodnih razmer v mednarodnem okolju, pozitivnih učinkov vstopa v EU in okrepljenega domačega trošenja (investicije), je leta 2008 pod vplivom svetovne gospodarske in finančne krize sledila upočasnitev, v letu 2009 pa močan padec gospodarske aktivnosti. Padec je bil precej večji kot v povprečju EU, k čemur so v veliki meri prispevali močan investicijski cikel v preteklih letih (zlasti v gradbeništvu), ki mu je ob vplivih krize sledil relativno visok upad, ter strukturne slabosti slovenskega gospodarstva (predvsem relativno velik delež nizko in srednje tehnološko zahtevnih dejavnosti), ki so v času krize in zaostrene mednarodne konkurence prispevale k večjemu padcu izvoza.

Okrevanje gospodarske aktivnosti poteka počasi. Spodbude za krepitev gospodarske aktivnosti prihajajo večinoma iz mednarodnega okolja in pozitivno vplivajo zlasti na izvozni in tehnološko močnejši del gospodarstva, zaviralni dejavniki pa prihajajo iz domačega okolja, kar je povezano z razmerami v gradbeništvu in z njim povezanimi dejavnostmi, z dostopnostjo virov financiranja ter gibanji na trgu dela. V letu 2010 je bila tako gospodarska rast nizka (1,4-odstotna), v letu 2011 pa negativna (–0,2-odstotna).

Projekcije gospodarske rasti za petletno obdobje 2012–2016 (UMAR) kažejo na precej nižjo rast, kot je bila dosežena v petletnem obdobju pred krizo, temeljijo pa na predpostavki stabilnih razmer na mednarodnih finančnih trgih in nadaljnjega okrevanja gospodarske aktivnosti v najpomembnejših trgovinskih partnericah. V takšnih razmerah mednarodnega gospodarskega okolja in ob postopnem izboljšanju razmer na trgu dela in razmer v finančnem sektorju ter krepitvi aktivnosti v dejavnostih, ki so usmerjene na domači trg, se bo gospodarska rast v letih 2012–2016 nekoliko okrepila, vendar pa tudi po letu 2016 ne bo dosegla povprečne letne gospodarske rasti iz petletnega obdobja pred gospodarsko krizo.

Stanje na trgu dela se je od konca leta 2008 močno poslabšalo – brezposelnost se je zviševala, zaposlenost pa nižala. Po podatkih anket o delovni sili, ki jih zbira in objavlja SURS se je stopnja brezposelnosti, ki je bila leta 2008 v povprečju 4,5-odstotna, v letu 2011 zvišala na 8,3 odstotka. Zmanjšano povpraševanje po delovni sili je najbolj prizadelo zaposlene z nizko stopnjo izobrazbe, saj se je stopnja brezposelnosti najbolj povišala prav med njimi, in sicer s 6,6 odstotka v povprečju leta 2008 na 14,4 odstotka v letu 2011. Prišlo je tudi do povečanja stopnje dolgotrajne brezposelnosti, ki se je z 1,9 odstotka v letu 2008 povišala na 3,6 odstotka v letu 2011. Projekcije do leta 2016 kažejo na stagnacijo oziroma le skromno rast zaposlenosti v tem obdobju. Kljub napovedani zmerni gospodarski rasti bo šlo večinoma za »rast brez zaposlovanja«, kar bo posledica tako počasnega prestrukturiranja gospodarstva kot finančnih razmer za poslovanje in investiranje podjetij ter javnofinančne konsolidacije. Kriza je propad dela podjetij sicer pospešila, vendar pa ni prišlo do tehnološke modernizacije proizvodnje in spremljajočega izobraževanja in usposabljanja v podjetjih, zaradi česar je relativno malo možnosti za nastanek novih delovnih mest. Dodaten problem za zniževanje brezposelnosti predstavlja tudi strukturna brezposelnost, ki se je s stečajni podjetij in strukturo pritokov med brezposelne po letu 2008 le še okrepila. Vsaj za prvih pet let obdobja 2013–2020 lahko tako predpostavljamo, da se število brezposelnih ne bo zmanjševalo in da se bo povečevala dolgotrajna brezposelnost, posledično pa tudi število posameznikov in družin, ki so prejemniki DSP. Da bi preprečili socialno izključenost dolgotrajno brezposelnih in prejemnikov DSP, bo tako treba več naporov (in tudi finančnih virov) usmerjati v programe socialne in zaposlitvene

aktivacije ter v programe socialnega vključevanja ranljivih skupin tako na nacionalni kot na lokalni ravni (predvsem z vidika preprečevanja regionalne oziroma lokalne koncentracije revščine, pasivizacije prejemnikov različnih transferjev in z vidika enakih možnosti dostopa do programov in storitev). Pri razvoju programov, namenjenih dolgotrajno brezposelnim, je treba upoštevati dobre prakse inovativnih pristopov in možnosti, ki jih nudi razvoj socialnih podjetij (predvsem glede zaposlovanja težko zaposljivih oseb in glede razvoja delovnih mest na področjih socialnih storitev). Možnosti za nastanek novih delovnih mest so predvsem v storitvah (tu je tudi največ povpraševanja), vendar te dejavnosti in delovna mesta ne morejo biti financirani le iz javnih sredstev, ampak bo za njihovo financiranje treba poiskati tudi druge (zasebne) vire.

V zadnjih letih obdobja 2013–2016 naj bi se razmere na trgu dela začele postopno izboljševati. V Nacionalnih reformnih programih, ki ju je za leti 2011–2012 in 2012–2013 sprejela Vlada Republike Slovenije (v nadaljevanju: Nacionalni reformni program) v povezavi z evropsko strategijo Evropa 2020, Strategija za pametno, trajnostno in vključujočo rast (v nadaljevanju: Evropska strategija do leta 2020) si je Republika Slovenija do leta 2020 zastavila cilj dvigniti stopnjo delovne aktivnosti prebivalcev v starosti 20 do 64 let na 75 odstotkov. Sicer je bila leta 2008 stopnja delovne aktivnosti v starostni skupini 20 do 64 let v Republiki Sloveniji 73-odstotna, leta 2009 je zaradi posledic ekonomske krize padla na 71,9 odstotka, leta 2010 še naprej na 70,3 odstotka, leta 2011 pa je bila 68,4-odstotna. Za dvig stopnje delovne aktivnosti v populaciji je treba ukrepe usmerjati predvsem v dvig stopnje delovne aktivnosti starejših (stopnja delovne aktivnosti v starostni skupini 55–64 let je v Republiki Sloveniji med najnižjimi v EU), hitrejše zaposlovanje mladih in izboljševanje spretnosti in znanj (kvalifikacij in kompetenc) slabo izobraženih brezposelnih oseb.

2 Socialne razmere

Kazalniki dohodkovne neenakosti in revščine od leta 2009 kažejo poslabšanje. Za leto 2009, ki je bilo prvo leto po začetku krize, so sicer še vedno kazali relativno ugodno sliko, kar pa je v precejšnji meri mogoče pojasniti s tem, da so bili izračunani na osnovi administrativnih podatkov (predvsem o dohodkih) iz leta 2008, torej leta pred ekonomsko krizo. Tako je bila stopnja tveganja revščine, objavljena za leto 2009 (11,3-odstotna), celo nižja kot leta 2008 (12,3-odstotna). V letu 2010 pa se je stopnja tveganja revščine že povišala na 12,7 odstotka in v letu 2011 na 13,6 odstotka. Stopnja tveganja revščine se je povečala pri vseh, že sicer z revščino najbolj ogroženih socialnih skupinah. Tudi kazalniki dohodkovne neenakosti so povečanje neenakosti zaznali šele v letu 2010. Ginijev količnik se je z 22,7 odstotka v letu 2009 (kar je bilo manj kot leta 2008, ko je znašal 23,4 odstotka) v letu 2010 povečal na 23,8 odstotka in takšen ostal tudi v letu 2011, kvintilni količnik (80/20), ki kaže razmerje med 20 odstotki prebivalstva z najvišjimi dohodki in 20 odstotki prebivalstva z najnižjimi dohodki, pa je leta 2009 znašal 3,2 (leta 2008 3,4), leta 2010 se je povečal na 3,4 in leta 2011 na 3,5. Stopnja materialne prikrajšanosti (pikrajšanost pri vsaj treh od devetih elementov) je v letu 2009 znašala 16,2 odstotka in je ostala približno enaka kot leta 2008 (16,9 odstotka), ko se je precej povečala (s 14,3 odstotka v letu 2007), leta 2011 pa se je povečala na 17,2 odstotka.

Podatki Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (v nadaljevanju: MDDSZ) o prejemnikih DSP kažejo na konstanten porast od leta 2008 do februarja 2011. Povprečno mesečno število prejemnikov DSP se je tako od leta 2008 do konca leta 2010 povečalo za eno tretjino (33 odstotkov). V prvi tretjini leta 2011 je začelo število prejemnikov DSP rahlo upadati, in ta trend se je obdržal vse do začetka leta 2012. Med zaposljivimi prejemniki DSP je delež dolgotrajnih prejemnikov (takih, ki so DSP prejeli vsaj 12-krat v zadnjih 16 mesecih) relativno visok; decembra 2010 je bilo med zaposljivimi prejemniki DSP dolgotrajnih prejemnikov že 75,8 odstotka.

V začetku leta 2012 se je začelo izvajanje Zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev (Uradni list RS, št. 62/10, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP in 14/13; v nadaljevanju: Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev) in Zakona o socialnovarstvenih prejemkih (Uradni list RS, št. 61/10, 40/11, 110/11 – ZDIU12, 40/12 – ZUJF in 14/13; v nadaljevanju: Zakon o socialnovarstvenih prejemkih), ki urejata področje uveljavljanja pravic iz javnih sredstev in področje socialnih transferjev. Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev je uvedel enotna pravila za dodelitev štirih vrst transferjev in devetih vrst subvencij, pri katerih se preverjata dohodkovno in premoženjsko stanje upravičencev. Uvedel je tudi »enotno vstopno točko« za uveljavljanje vseh pravic, odvisnih od dohodkov in premoženjskega stanja posameznikov in družin – ta vstopna točka so CSD, katerih delo je podprto s centralnim informacijskim sistemom (spletni program, ki povezuje različne podatkovne zbirke).

Zakon o socialnovarstvenih prejemkih je prinesel spremembe na področju DSP in pri varstvenem dodatku za dopolnitev pokojnin, ki je bil doslej določen znotraj pokojninske zakonodaje. Določeno je bilo novo (višje) izhodišče za zagotavljanje socialne varnosti najranjlivejših skupin prebivalstva (minimalni dohodek), ki je bilo postavljeno na osnovi izračuna minimalnih življenjskih stroškov, ki so ga leta 2009 opravili raziskovalci Ekonomskega inštituta. Po Zakonu o socialnovarstvenih prejemkih je bil novi znesek minimalnega dohodka določen na 288,91 evra, vendar je bil znesek decembra 2011 (tik pred začetkom izvajanja zakona) z Zakonom o dodatnih interventnih ukrepih za leto 2012 (Uradni list RS, št. 110/11, 40/12-ZUJF in 43/12) znižan na 260 evrov. Po Zakonu za uravnoteženje javnih financ (Uradni list RS, št. 40/12, 96/12-ZPIZ-2, 104/12-ZIPRS1314 in 105/12; v nadaljevanju: Zakon za uravnoteženje javnih financ) bo znesek minimalnega dohodka ostal 260 evrov do konca leta 2014. Poleg dviga višine minimalnega dohodka in s tem osnovnega zneska DSP (dejansko z 230,61 evra na 260 evrov) je zakon uvedel dva dodatka:

- varstveni dodatek (na osnovni znesek DSP) za trajno nezaposljive prejemnike DSP in
- dodatek za aktivnost (na osnovni znesek DSP; v dveh višinah, glede na obseg aktivnosti) za upravičence do DSP, ki sodelujejo v aktivnostih ali programih, katerih cilj je njihova zaposlitev.

Namen varstvenega dodatka za trajno nezaposljive prejemnike DSP je izboljšati materialni položaj tistih, ki morajo dolgoročno (pre)živeti z DSP. S tem naj bi se izboljšal položaj nekaterih skupin z najvišjo stopnjo tveganja revščine (na primer starejše osebe, ki živijo same). Ključni namen dodatka za aktivnost pa je spodbujanje aktivnosti, ki vodijo v zaposlitev oziroma opravljanje različnih oblik dela, s čimer želimo preprečiti pasivizacijo prejemnikov DSP, ki so zaposljivi, in hkrati uveljaviti načelo, da se delo »splača«.

Izkušnje iz leta 2012 kažejo, da se število prejemnikov DSP ni povečalo, je bilo pričakovati zaradi dviga zneska minimalnega dohodka (in torej dviga cenzusa), ampak se je celo nekoliko zmanjšalo. Tako je bilo v letu 2011 povprečno mesečno 51.651 prejemnikov DSP (redne in izredne skupaj), leta 2012 pa v obdobju januar–avgust povprečno mesečno 47.857 prejemnikov (redne in izredne skupaj). Zmanjšanje števila prejemnikov DSP je moč pripisati predvsem učinkom bolj doslednega in podatkovno podprtega preverjanja materialnega položaja prosilcev (preverjanje premoženja, predvsem nepremičnin ter bančnih vlog in prihrankov) in tudi preprečitvi možnosti zlorab sistema. Odprto pa ostaja vprašanje, koliko je k zmanjšanju števila prejemnikov DSP (in vlog za DSP) pripomoglo tudi dejstvo, da se morajo prejemniki DSP (in varstvenega dodatka) strinjati z vpisom prepovedi odtujitve nepremičnine (če so njeni lastniki) v zemljiški knjigi, in dejstvo, da se prejeta sredstva DSP in varstvenega dodatka po smrti prejemnika poplačajo iz njegove zapuščine. Bistveno se je po prenosu v sistem socialnega varstva zmanjšalo število prejemnikov varstvenega dodatka. Decembra 2011 (ko je pravico izplačeval še Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije) je bilo vseh prejemnikov 49.866, decembra 2012 pa le 10.547. Skoraj 18 tisoč prejemnikov iz leta 2011 se je pravici do varstvenega dodatka odpovedalo (11.866 že ob prenosu pravice v sistem socialnega varstva,

6100 pa kasneje), zelo veliko pa je bilo tudi negativnih odločb, ko se je upravičenost do prejemanja varstvenega dodatka preverjala po novi zakonodaji (predvsem zaradi upoštevanja dohodkov in premoženja partnerja oziroma družine in ne le posameznega prejemnika ter zaradi upoštevanja premoženja in prihrankov).

V Evropski strategiji do leta 2020 je med petimi ključnimi cilji, prvič postavljen tudi socialni cilj, in sicer zmanjšanje števila oseb pod nacionalnimi mejami tveganja revščine v EU za 20 milijonov. Tudi Republika Slovenija si je v Nacionalnem reformnem programu za cilj do leta 2020 postavila zmanjšanje števila oseb, ki imajo visoko tveganje za revščino ali socialno izključenost, in sicer za 40 tisoč oseb glede na izhodiščno leto 2008. Osebe z visokim tveganjem za revščino ali socialno izključenost so definirane s tremi kazalniki, in sicer: (1) osebe, ki so pod nacionalno mejo tveganja revščine, (2) osebe, ki so resno materialno prikrajšane (vsaj 4 od 9 elementov), (3) osebe, ki živijo v gospodinjstvu z zelo nizko delovno aktivnostjo. Visoko tveganje za revščino ali socialno izključenost pomeni, da je oseba prikrajšana po vsaj enem od treh kazalnikov (lahko pa tudi po dveh ali vseh treh). V letu 2008 je bilo v Sloveniji 361.000 oseb z visokim tveganjem za revščino ali socialno izključenost (oziroma 18,5 odstotka celotne populacije), leta 2009 se je njihovo število zmanjšalo na 339.000 oseb (oziroma 17,1 odstotka celotne populacije), v letu 2010 pa je ponovno naraslo na 366.000 oseb (18,3 odstotka) in v letu 2011 že na 386.000 oseb (19,3 odstotka populacije). Medtem ko ostaja število resno materialno prikrajšanih oseb relativno stabilno, gre povečevanje oseb s tveganjem revščine ali socialne izključenosti v zadnjih dveh letih predvsem na račun povečevanja števila oseb, ki živijo v gospodinjstvu z nizko delovno intenzivnostjo, in oseb, ki živijo pod nacionalno mejo tveganja revščine. Delež oseb, ki živijo v gospodinjstvu z zelo nizko delovno intenzivnostjo, se je povečal s 5,6 odstotka v letu 2009 na 6,9 odstotka v letu 2010 in 7,6 odstotka v letu 2011. Stopnja tveganja revščine pa se je (kot je bilo že zapisano) povečala z 11,3 odstotka v letu 2009 na 12,7 odstotka v letu 2010 in na 13,6 odstotka v letu 2011. Tudi za leti 2012 in 2013 pričakujemo, da se bodo še močno kazali podaljšani socialni učinki krize, kar pomeni, da bo število oseb, ki tvegajo revščino oziroma socialno izključenost, vsaj tolikšno kot v letu 2011 ali celo nekoliko višje.

Za uresničitev cilja zmanjšanja števila oseb z visokim tveganjem revščine ali socialne izključenosti do leta 2020 za 40.000 oseb namerava Republika Slovenija krepiti tiste programe zaposlovanja, ki so namenjeni specifičnim težje zaposljivim skupinam, ter spodbujati razvoj socialnega podjetništva, s katerim se bodo ustvarjala nova delovna mesta, namenjena težje zaposljivim osebam. Poleg tega bo v prihodnje poudarek tudi na razvoju programov socialne aktivacije in opolnomočenja oseb z visokim tveganjem revščine ali socialne izključenosti. Programi socialne aktivacije so namenjeni dolgotrajnim prejemnikom DSP in osebam iz ranljivih skupin, ki niso direktno zaposljivi oziroma pred morebitno vključitvijo v programe zaposlovanja potrebujejo še dodatne motivacijske programe in programe za krepitev moči in zmožnosti. Pri programih opolnomočenja pa gre predvsem za nudenje informacij in pomoč pri razmisleku in izbiri različnih možnosti, pomoči pri reševanju finančnih vprašanj in stisk (prezadolževanje, razporejanje in načrtovanje finančnih sredstev, uporaba cenovno bolj ugodnih energetskega virov) ipd. Pričakovati je, da bodo na zmanjševanje števila oseb z visokim tveganjem revščine ali socialne izključenosti, ugodno vplivali tudi različni ukrepi na področju spodbujanja zaposlovanja (vključno s spremembami zakonodaje). Na izboljšanje položaja oseb z visokim tveganjem revščine ali socialne izključenosti pa bo vplivalo tudi izvajanje Zakona o socialnovarstvenih prejemkih (dvig višine minimalnega dohodka, varstveni in aktivnostni dodatek).

3 Demografske razmere

Konec leta 2010 je imela Republika Slovenija 2.048.951 prebivalcev. Po vstopu Republike Slovenije v EU je število njenih prebivalcev relativno hitro naraščalo, predvsem zaradi povečanega selitvenega prirasta. Medtem ko je bil selitveni prirast (tujcev in slovenskih

državljanov) v obdobju 1993–2004 v povprečju okoli 2000 oseb letno, se je v obdobju po letu 2004 povečal za več kot dvakrat, v letih 2007 in 2008 pa za več kot šestkrat. Kot posledica ekonomske krize (in bistveno zmanjšane zaposlovanja tujcev, še posebej v gradbeništvu in industriji), se je skupni selitveni prirast v letu 2009 začel naglo zmanjševati in je v zadnjem četrtletju leta 2009 padel na dobrih 500 oseb, v letu 2010 pa v povprečju ostal na podobno nizki ravni. Zaradi pomanjkanja delovnih mest (še posebej v industriji in gradbeništvu kot panogah, kjer je bilo zaposlovanje tujcev po letu 2004 največ), v naslednjih letih povečanja priseljevanja (tujcev) ne moremo pričakovati. Na drugi strani pa se lahko poveča odseljevanje slovenskih državljanov, predvsem tistih, ki so dobro usposobljeni na poklicnih in profesionalnih področjih, po katerih je tudi v drugih državah EU veliko povpraševanje. Obseg odseljevanja slovenskih državljanov od leta 2004 naprej je približno 1,5 odstotka populacije letno in se v zadnjih dveh letih rahlo povečuje (3717 oseb v letu 2009, 4123 oseb v letu 2010). Glavni razlog za odseljevanje slovenskih državljanov v tujino je zaposlitev. Večinoma gre za dobro usposobljene in izobražene osebe, pogoste pa so odselitve obeh partnerjev ali celotnih družin (starši z otroki).

Rodnost v Republiki Sloveniji se je (z izjemo leta 2000) neprekinjeno zniževala od leta 1980 (ko je s koeficientom rodnosti 2,11 zadnjič dosegla raven, ki zagotavlja nezmanjšano obnavljanje generacij) do leta 2003, ko je dosegla dno s koeficientom rodnosti 1,20. Leta 2004 se je padajoči trend rodnosti obrnil in v letih 2008 in 2009 je stopnja rodnosti dosegla raven 1,53. Dvig rodnosti po letu 2004 je sicer v veliki meri posledica t. i. odloženih rojstev, vendar tudi v prihodnjih letih ne pričakujemo bistvenega upada rodnosti, ampak ohranjanje koeficienta rodnosti na približno enaki ravni kot v letih 2008 in 2009 in šele kasneje rahel upad (kot posledica zmanjševanja števila žensk v rodni dobi).

Na drugi strani se po letu 1994 nadaljuje proces upočasnjevanja umrljivosti. Pričakovano trajanje življenja se podaljšuje tako pri moških kot pri ženskah. Medtem ko je bilo leta 1990 pričakovano trajanje življenja moških 69,54 leta in žensk 77,38 leta, je to do leta 2009 narastlo na 75,76 leta za moške in 82,31 leta za ženske.

V skladu s tem se spreminja tudi starostna struktura populacije. Leta 1990 je bilo v starostni strukturi prebivalstva še 20,9 odstotka oseb starih 0–14 let, leta 2000 je bilo te starostne skupine v populaciji le še 16,1 odstotka, leta 2010 pa 14 odstotkov. Delež prebivalstva, starega 65 let in več, v celotnem prebivalstvu je narasel z 10,6 odstotka leta 1990 na 13,8 odstotka leta 2000 in 16,5 odstotka leta 2010. Medtem ko je bilo leta 1990 starih 85 let in več v populaciji le 0,7 odstotka ljudi, jih je bilo leta 2000 1,2 odstotka, leta 2010 pa 1,5 odstotka.

Eurostatova projekcija prebivalstva (EUROPOP2008)¹ za Republiko Slovenijo do leta 2050 predpostavlja, da se bo pričakovano trajanje življenja še povečevalo, stopnja rodnosti bo ostala relativno visoka, selitveni koeficient pa bo ostal na približno enaki ravni kot zdaj. Posledično se bo staranje prebivalstva Republike Slovenije pospešilo; razmerje med delovno sposobnim in starim prebivalstvom se bo po projekcijah do leta 2013 poslabšalo na 4 : 1, po letu 2020 bo padlo na manj od 3 : 1 in po letu 2040 na manj od 2 : 1 (UMAR, Socialni razgledi 2009: 16).

Po srednji varianti projekcije EUROPOP2008 za Republiko Slovenijo se bo v obdobju od leta 2010 do leta 2020 število prebivalstva, starega 15–64 let, zmanjšalo za dobrih 68.000 oseb, število prebivalstva, starega 65 let in več, pa zvišalo za dobrih 82.000 oseb (število prebivalstva, starega 80 let in več, se bo zvišalo za dobrih 31.500 oseb). Ali povedano drugače: delež oseb,

¹ Eurostat je objavil tudi novejšo projekcijo (EUROPOP2010), v kateri je demografska struktura (glede hitrosti staranja populacije) Republike Slovenije v prihodnje manj neugodna. Vendar pa projekcija iz leta 2010 temelji na predpostavki migracijskega priliva, kakršen je bil v letu 2008, kar ni najbolj realno, saj se je migracijski priliv po letu 2008 močno zmanjšal in tudi v prihodnjih letih zelo verjetno ne bo več tako visok kot v obdobju visoke gospodarske rasti in potreb po tuji delovni sili pred ekonomsko krizo. Zato smo pri pripravi Nacionalnega programa socialnega varstva za obdobje 2013–2020 upoštevali Eurostatovo demografsko prijekcijo iz leta 2008, za katero ocenjujemo, da je bolj realna.

starih 15–64 let, v populaciji se bo znižal z 69,5 odstotka (leta 2010) na 65,4 odstotka (leta 2020), delež oseb, starih 65 let in več, v populaciji pa se bo povečal s 16,6 odstotka (leta 2010) na 20,4 odstotka (leta 2020). Delež oseb, starih 80 let in več, se bo v desetih letih povečal s 3,9 odstotka na 5,4 odstotka.

Zaradi neugodnih demografskih trendov je pričakovati velike pritiske na pokojninsko blagajno in potrebo po ustreznem podaljšanju delovne aktivnosti. Demografske spremembe bodo imele pomembne učinke za trg delovne sile. Pričakovati je pomanjkanje delovne sile, poleg tega pa je neizogibno tudi dejstvo staranja delovne sile (z vsemi posledicami za delodajalce in gospodarstvo, ki jih to prinaša). Ob nujnem podaljšanju delovne dobe oziroma zviševanju delovne aktivnosti starejših bo treba več poudarka nameniti tudi storitvam (programom) usposabljanja in podpori vseživljenjskemu učenju, še posebej za starejše, ter različnim vidikom in ukrepom podpore za aktivno staranje (ne le ukrepi v podporo daljše delovne aktivnosti, ampak tudi ukrepi v podporo zdravemu življenjskemu slogu vseh generacij). Hkrati je pomembno na ravni politik spodbujati medgeneracijsko solidarnost in upoštevati presojo, da strukturne reforme in ukrepi ne morejo iti na škodo nekaterih generacij. Vzpostaviti je treba mehanizme, ki bodo omogočali in udeleževali možnosti aktivnega življenja vseh generacij na različnih področjih (kultura, izobraževanje, delo, prosti čas itd.) po načelu sodelovanja in sožitja med generacijami in medgeneracijskega prenosa znanj. Da bi lahko usmerjeno odgovarjali na izzive staranja populacije, mora država sprejeti Strategijo na področju aktivnega staranja in medgeneracijske solidarnosti.

Staranje populacije oziroma spreminjanje njene starostne strukture že ima in bo v prihodnosti imelo še večje posledice tudi za področje zdravstva in socialnega varstva. Pričakovati je povečanje zdravstvenih in socialnih stisk starejše populacije (ter nekaterih problematik, kot je na primer demenca) in posledično povečano povpraševanje po različnih zdravstvenih in socialnih storitvah, povečanje potreb po negovalnih storitvah, storitvah prevozov in predvsem po različnih oblikah podpornih storitev za oskrbo na domu. V prihodnje je nujno v večji meri spodbujati in razvijati skupnostno oskrbo in zagotoviti pestrost oblik pomoči na domu, saj bomo le na ta način omogočili formalno oskrbo na domu oziroma v lokalnem okolju večjemu številu ljudi in obenem blažili pritisk na institucionalno varstvo zaradi naglega povečevanja deleža starejšega prebivalstva, ki bo tovrstne storitve potrebovalo.

V kontekstu večjih potreb po zdravstvenih in socialnovarstvenih storitvah za starejšo populacijo v prihodnje velja posebej izpostaviti potrebo po ureditvi sistema dolgotrajne oskrbe (vključno z zavarovanjem za dolgotrajno oskrbo) z različnimi možnostmi za zagotavljanje pomoči, med katerimi lahko posamezniki, ki dolgotrajno oskrbo potrebujejo, izberejo zase najustreznejšo. Pri dejavnostih oziroma programih dolgotrajne oskrbe (podobno kot to tudi sicer velja za vse storitve pomoči na domu) velja opozoriti tudi na potrebo po povezani obravnavi zdravstvene in socialne problematike posameznikov. Nekatere storitve v okviru dolgotrajne oskrbe so lahko izvajane na daljavo in kombinirane z neposredno oskrbo na domu. Razvijati je treba celostno oskrbo na daljavo (in ne le posameznih storitev, kot na primer varovanje na daljavo), saj zato že obstajajo tehnološke možnosti in rešitve.

4 Druge politike, ki vplivajo na socialni položaj in socialno vključenost posameznikov in družin

Na socialni položaj posameznikov in družin poleg ukrepov na področju socialnega varstva vplivajo tudi ukrepi drugih ekonomskih in socialnih politik ter spremembe zakonodaje v njihovem okviru. Med najpomembnejše politike, ki vplivajo na socialni položaj in socialno vključenost posameznikov in družin, spadajo politika zaposlovanja, politika upokojevanja, družinska politika, politika zdravstvenega varstva, izobraževalna politika, stanovanjska politika in politika na področju varstva invalidov. Da bi bili doseženi cilji, ki so z Nacionalnim programom socialnega

varstva za obdobje 2013–2020 zastavljeni, je nujno zagotoviti sodelovanje med resorji (oziroma ministrstvi), ki posamezne politike vodijo oziroma so zanje odgovorni.

4.1 Politika zaposlovanja

Strukturne in institucionalne spremembe na trgu dela so usmerjene v povečevanje varne prožnosti, torej zagotavljanje večje (socialne) varnosti za to, da lahko postanejo zaposlitve (ter zaposleni in brezposelni) bolj fleksibilne. Pričakovati je, da bodo zakonodajne spremembe v prihodnjih letih podprle razvoj v to smer.

Nekaj zakonodajnih aktov v tem okviru je bilo že sprejetih, na primer Zakon o urejanju trga dela (Uradni list RS, št. 80/10 in 40/12 – ZUJF; v nadaljevanju: Zakon o urejanju trga dela) in Zakon o socialnem podjetništvu. V letu 2011 je bil sprejet tudi Zakon o malem delu, ki pa zaradi zavrnitve na referendumu ni bil uveljavljen. Pred nedavnim je bil sprejet novi Zakon o delovnih razmerjih (ZDR-1), ki je del celovite reforme trga dela, katere namen je vzpostaviti primerno razmerje med ustrežno varnostjo delavcev in možnostjo učinkovitejšega prilagajanja razmeram na trgu. Z zmanjšanjem stroškov pri zaposlitvah za nedoločen čas na eni strani in finančnimi destimulacijami za uporabo pogodb za določen čas na drugi strani nova delovna zakonodaja zasleduje enega od bistvenih ciljev reforme - zmanjšanje segmentacije oziroma razdrobljenosti trga dela.

Zakon o urejanju trga dela uvaja številne novosti na področju storitev za trg dela, aktivne politike zaposlovanja in zavarovanja za primer brezposelnosti ter pravic iz naslova tega zavarovanja. Glavni cilji zakona so povečanje varnosti oseb, ki so izgubile zaposlitev, povečanje uspešnosti in učinkovitosti izvajanja ukrepov aktivne politike zaposlovanja, zmanjšanje administrativnih obremenitev za podjetja in osebe na trgu dela in povečanje nadzora nad institucijami na trgu dela. S sprejetjem zakona so zagotovljene zakonske podlage za hitrejše ukrepanje države na trgu dela. Namen bo dosežen predvsem z vseživljenjsko karierno orientacijo za mlade in zaposlene (informiranje o trgu dela, samostojno vodenje kariere s pomočjo razvitih pripomočkov, osnovno in poglobljeno karierno svetovanje, učenje veščin vodenja kariere) ter z vključevanjem oseb v postopku izgubljanja zaposlitve v ukrepe aktivne politike zaposlovanja, s ciljem preprečitve prehoda v brezposelnost. Prav tako je bolj poudarjeno medinstitucionalno sodelovanje pri obravnavi oseb, pri katerih obstaja domneva o težavah z odvisnostjo, duševnim zdravjem ali socialnim položajem, ki lahko vplivajo na uspešnost iskanja zaposlitve. Večji poudarek je na vključenosti socialnih partnerjev in povečanju učinkovitosti aktivne politike zaposlovanja na osnovi stalnega vrednotenja izvajanja ukrepov ter na pripravi novih programov aktivne politike zaposlovanja, ki bodo bolj prilagojeni potrebam ranljivih ciljnih skupin na trgu dela. Z Zakonom o urejanju trga dela so olajšani pogoji za pridobitev denarnega nadomestila za brezposelnost, krog upravičencev pa je razširjen. Denarno nadomestilo pripada brezposelnim osebam, ki so bile zaposlene devet mesecev v zadnjih 24 mesecih (pred uveljavitvijo zakona je bil pogoj 12 mesecev zaposlitve v zadnjih 18 mesecih). Na ta način se je povečala predvsem socialna varnost mladih. Prav tako sta se povečali minimalno denarno nadomestilo in nadomestilo v prvih treh mesecih prejemanja s 70 na 80 odstotkov plače.

Zakon o socialnem podjetništvu opredeljuje cilje in načela socialnega podjetništva, dejavnosti socialnega podjetništva in pogoje zaposlovanja ter posebne spodbude za zaposlovanje oseb iz najbolj ranljivih skupin, ki najtežje najdejo primerno zaposlitev na trgu dela. Status socialnega podjetja lahko po tem zakonu pridobi nepridobitna pravna oseba, ki ni ustanovljena izključno z namenom pridobivanja dobička. Nepridobitna pravna oseba lahko pridobi status socialnega podjetja tipa A, in sicer z namenom trajnega opravljanja dejavnosti socialnega podjetništva (socialno varstvo, družinsko varstvo, varstvo invalidov, ekološka proizvodnja hrane ipd.) ali pa pridobi status socialnega podjetja tipa B z namenom zaposlovanja oseb iz ranljivih skupin. Za oblikovanje politike razvoja socialnega podjetništva je zadolžen Svet za socialno podjetništvo, ki

ga je Vlada Republike Slovenije ustanovila v septembru 2011. Svet za socialno podjetništvo bo pripravil strategijo razvoja socialnega podjetništva, ki bo načrtovala razvojne cilje socialnega podjetništva v Republiki Sloveniji. Strategija razvoja socialnega podjetništva bo podlaga za pripravo konkretnih ukrepov ministrstev, ki so pristojna za razvoj socialnega podjetništva, vključno z ukrepi spodbujanja razvoja socialnega podjetništva na lokalni oziroma na regionalni ravni.

Poleg sprememb zakonodaje na trgu dela bo v naslednjih letih zelo pomembna vloga programov aktivne politike zaposlovanja. Aktivna politika zaposlovanja je sklop ciljnih usmerjenih ukrepov in programov, ki potekajo na trgu dela ter ustvarjajo dodatne delovne možnosti, povečujejo poklicno, sektorsko in prostorsko mobilnost delovne sile ter omogočajo prilagajanje znanj in usposobljenosti delavcev spremenjenim pogojem v tržnem gospodarstvu. Aktivna politika zaposlovanja je najpomembnejši element izvajanja politike aktivacije brezposelnih oseb in drugih iskalcev zaposlitve ter s tem neposredno vpliva na učinkovitejši trg dela, večjo konkurenčnost in posledično na višjo gospodarsko rast. V obdobju krize se ni le povečalo število brezposelnih oseb, ampak se je zaostri (poslabšala) tudi struktura brezposelnosti (povečanje dolgotrajne brezposelnosti, poslabšanje izobrazbene strukture brezposelnih oseb kot posledica novih pritokov v brezposelnost po stečajih). Številni, ki so zaradi stečajev podjetij v zadnjih treh letih postali brezposelni, so ali pa bodo postali težje zaposljivi. V prihodnjih letih bodo tako zelo pomembni predvsem ukrepi aktivne politike zaposlovanja namenjeni (in prilagojeni) različnim težje zaposljivim ciljnim skupinam, na primer starejšim, neizobraženim oziroma nizko kvalificiranim, ranljivim skupinam s specifično problematiko. V skladu s Smernicami za izvajanje ukrepov aktivne politike zaposlovanja za obdobje 2012–2015 bomo ukrepe aktivne politike zaposlovanja izvajali z namenom:

- hitrejše aktivacije brezposelnih, predvsem mladih in starejših,
- odprave strukturnih neskladij na trgu dela na področju potrebnih znanj in veščin za zasedanje razpoložljivih delovnih mest,
- izboljšanja konkurenčnosti gospodarstva z vlaganji v zaposlene ter
- delovne in socialne vključenosti ranljivih skupin na trgu dela in dolgotrajno brezposelnih.

4.2 Politika upokojevanja

Prihodnost pokojninskih sistemov je zadnja desetletja aktualna tema tako slovenske kot tudi širše evropske politične in strokovne javnosti. Republika Slovenija se tako kot večina razvitih evropskih držav, ki imajo daljšo tradicijo javnih pokojninskih sistemov, sooča s spremenjenimi socialnopolitičnimi, demografskimi in gospodarskimi predpostavkami ter predvidevanji, kar izpostavlja naslednje slabosti sedanjega dokladnega sistema: finančno nevzdržnost, vpliv na gospodarsko rast, nepreglednost, neupoštevanje načela ekvivalence in nemotiviranost delovno aktivnega prebivalstva za podaljševanje aktivnega obdobja. Pokojninski sistem temelji na medgeneracijski solidarnosti. In prav zaradi ohranjanja načela medgeneracijske solidarnosti mora zagotavljati dostojne in primerne pokojnine vsem generacijam, tudi tistim, ki se bodo upokojile šele v naslednjih desetletjih.

Spremembe v starostni strukturi prebivalstva, ki jim bo Republika Slovenija priča v prihodnje, bodo imele učinek na javnofinančne izdatke za pokojnine. Ti izdatki bodo skupaj z izdatki za zdravstvo, socialno varstvo in nego starejših predstavljali enega najpomembnejših makroekonomskih kazalnikov. Pritisk na javnofinančne izdatke za pokojnine se je do velike finančne krize še dokaj uspešno kompenziral z reformo pokojninskega sistema iz leta 2000, ki pa je uvedla tudi zmanjševanje nadomestitvenega razmerja med pokojninami in plačami iz razloga, da se je lahko vpeljalo počasnejše dviganje starosti za upokojitev. Posledica dogovorjenih ukrepov je preveliko znižanje pokojnin, ki bi se še nadaljevalo, če ne bi bil sprejet nov sistem.

Dne 1. januarja 2013 je začel veljati novi Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Uradni list RS, št. 96/12), ki zagotavlja srednjeročno vzdržnost javnih financ in hkrati tudi dostojne in primerne pokojnine. Novi zakon bo zaustavil nadaljnje zniževanje pokojnin, kar bi, če bi se prejšnji trend nadaljeval, lahko pripeljalo tudi do zmanjšanja ravni socialne varnosti starejše populacije. Ukrepi, ki jih prinaša pokojninska reforma, so usmerjeni v zagotavljanje dostojnih pokojnin, zagotavljanje realne vrednosti odmerjene pokojnine ter ohranjanje medgeneracijske solidarnosti ob nespremenjeni višini prispevnih stopenj. Na ta način se bo uveljavil pravičnejši in preglednejši pokojninski sistem, ki bo preprečil pretirano obremenjevanje prihodnjih generacij in ne bo privedel do krčenja obsega ostalih pravic zaradi vse večjih javnofinančnih izdatkov za pokojnine.

4.3 Družinska politika

Družinska politika temelji na vključevanju celotne populacije oziroma usmerjenosti k vsem družinam; na upoštevanju pluralnosti družinskih oblik in različnih potreb, ki iz tega izhajajo; na spoštovanju avtonomnosti družine in individualnosti njenih posameznih članov; na zaščiti otrokovih pravic v družini in družbi ter dajanju prednostnega mesta kakovosti življenja otrok, na zagotavljanju enakih možnosti obeh spolov; na vzpostavljanju raznovrstnih oblik storitev in na omogočanju, da družine izbirajo med različnimi možnostmi; na delnem prispevku družbe k stroškom za vzdrževanje otrok; na dodatnem varstvu družin v specifičnih situacijah in stanjih; na celostnem, integralnem pristopu.

V ožjem smislu družinske politike gre za skrb države za oblikovanje in izvajanje nalog in ukrepov, ki se nanašajo na zakonsko zvezo, na razmerja med starši in otroki, na posvojitve, rejništvo in skrbništvo, na področje starševskega varstva in družinskih prejemkov in na izvajanje rejniške dejavnosti. Vse večji poudarek v okviru družinske politike pa imajo tudi ukrepi za učinkovito usklajevanje poklicnega in družinskega življenja, različne storitvene dejavnosti za družine ter številni programi za krepitev pozitivnega starševstva kot sodobnega modela razvite družbe, ki jih s finančno podporo MDDSZ izvajajo nevladne organizacije. Nesporno lahko trdimo, da imamo v Republiki Sloveniji dobro urejeno področje družinskih prejemkov in starševskega varstva, ki družinam omogoča ustrezno prilagoditev na prihod novega člana in vsaj delno tudi prispeva k boljši demografski sliki v zadnjih petih letih.

4.4 Politika zdravstvenega varstva

Pričakovano trajanje življenja in izbrani kazalniki zdravja kažejo, da se zdravje celotne populacije v zadnjih desetletjih pomembno izboljšuje, pri čemer se Republika Slovenija uvršča ob bok razvitih držav tako na področju dosežkov kot tudi izzivov. Tudi pri nas opažamo, da se zdravje skupin prebivalstva z višjim ekonomsko-socialnim položajem izboljšuje hitreje, kar pomeni, da posamezniki iz različnih ekonomsko-socialnih skupin svoj zdravstveni potencial dosegajo v različni meri. Dejavniki, kot so izobrazba, zaposlenost, dohodek, socialna varnost in socialna omrežja, vplivajo na življenjski slog, dejavnike tveganja, uporabo zdravstvenih in drugih storitev ter posledično na obolevnost, umrljivost in pričakovano trajanje življenja. Tridesetletni moški z visoko izobrazbo lahko pričakuje 7,3 leta daljše življenje kot moški z nizko izobrazbo in 4,3 leta krajše življenje kot 30-letna ženska z visoko izobrazbo, pa tudi 1,8 leta krajše življenje kot ženska z nizko izobrazbo. Stopnja umrljivosti prebivalcev iz skupine občin z nizko osnovo za dohodnino na prebivalca, je pomembno večja kot v skupini občin z visoko osnovo za dohodnino na prebivalca. Vrzal v umrljivosti je pri moških večja kot pri ženskah.

Nadgradnja zdravstvenega sistema do leta 2020 bo zagotovila vzpostavitev prožnega zdravstvenega sistema, ki bo učinkovito zadovoljeval potrebe državljanov in državljanek s kakovostnimi in varnimi zdravstvenimi storitvami. Ključni cilji so zagotavljanje geografske dostopnosti zdravstvenih storitev z decentralizacijo in krepitvijo regionalizacije ob hkratnem zagotavljanju razvoja strokovnosti ter prenašanju in povezovanju znanja med ravnmi; zagotavljanje kakovostne dostopnosti z zagotavljanjem kakovostnih in varnih zdravstvenih storitev; zagotavljanje finančne dostopnosti s strateškim zagotavljanjem storitev posameznim kategorijam prebivalstva z definiranjem košarice zdravstvenih storitev v skladu z načeli klinične in stroškovne učinkovitosti ter sprememb sistema zdravstvenega zavarovanja. Zdravstveni sistem mora zmanjševati neenakosti v zdravju, hkrati pa mora postati konkurenčen in razvojno naravnani tudi zaradi izzivov, ki jih predenaj postavlja skorajšnji prosti pretok pacientov znotraj EU.

Za uresničevanje ciljev na področju preventive in krepitve zdravja bo zakonodaja sledila usmeritvam strateških dokumentov za področje dejavnosti javnega zdravja, krepitve zdravja in preprečevanja kroničnih nenalezljivih bolezni. Spremembe bodo usmerjene predvsem v krepitev javne službe na področju javnega zdravja s ciljem razvoja stroke, povečanja dostopnosti, v poglobljanje znanja ter boljše povezovanje in doseganje sinergij med izvajalci na vseh ravneh zdravstvenega varstva. Zdravstveni sistem, ki je trenutno usmerjen pretežno v kurativno dejavnost in reaktivno zdravljenje bolezni, je treba bolj uravnotežiti s preventivnimi pristopi. Glavni cilji sprememb so zmanjšanje bremena bolezni z dinamično in fleksibilno zdravstveno infrastrukturo; zmanjšanje bremena zdravstvenih tveganj s spreminjanjem vedenjskih vzorcev, ki pripomorejo k izboljšanju zdravstvenega statusa posameznika; ter uresničevanje politik in ukrepov zunaj zdravstvenega sektorja, ki bodo prispevali k izboljšanju zdravja prebivalstva in k zmanjševanju neenakosti v zdravju med različnimi ekonomsko-socialnimi skupinami.

4.5 Politika invalidskega varstva

Politika invalidskega varstva bo v obdobju 2013–2020 temeljila na priznavanju in spoštovanju pravice invalidov do »ukrepov za zagotavljanje njihove samostojnosti, socialne in poklicne vključenosti ter sodelovanja v življenju skupnosti« (Listina Evropske unije o temeljnih pravicah, 26. člen, Uradni list Evropske unije, št. C83/391) ter na načelih in obveznostih, sprejetih v slovenskih in mednarodnih dokumentih, kot so Konvencija ZN o pravicah invalidov (Zakon o ratifikaciji Konvencije o pravicah invalidov in Izbirnega protokola h konvenciji, Uradni list RS – MP, št. 10/08), Akcijski program za invalide 2007–2013 (Vlada Republike Slovenije, 30. november 2006, dopolnitve 13. maj 2010), Evropska strategija o invalidnosti za obdobje 2010–2020 – Obnovljena zaveza za Evropo brez ovir (Evropska komisija, COM (2010) 636 konč.) in Akcijski načrt Sveta Evrope za spodbujanje pravic in polnega sodelovanja invalidov v družbi: izboljšanje kakovosti življenja invalidov v Evropi v obdobju 2006–2015 (Rec (2006)5). Posebej velja izpostaviti Evropsko strategijo o invalidnosti za obdobje 2010–2020, ki se osredotoča na odstranjevanje ovir na osmih glavnih področjih: dostopnost, sodelovanje, enakost, zaposlovanje, izobraževanje in usposabljanje, socialna zaščita, zdravje in zunanji ukrepi. V okviru področja socialno varstvo je določen temeljni cilj »spodbujanje dostojnih življenjskih pogojev za invalide«. Izhodišče za določitev tega cilja je spoznanje, da »nižja udeležba v splošnem izobraževanju in na trgu dela vodi do dohodkovnih neenakosti in revščine invalidov, kot tudi do družbene izključenosti in osamitve«. Zato strategija poudarja, da morajo imeti invalidi »koristi od sistemov socialne varnosti in programov zmanjšanja revščine, pomoči, povezane z invalidnostjo, javnih stanovanjskih programov in drugih podpornih storitev ter programov upokojevanja in nadomestil«.

S sistemom socialnega varstva bomo v okviru invalidskega varstva zagotavljali potrebne prejemke za preprečevanje revščine ter storitve, programe in druge oblike pomoči za zagotavljanje socialne vključenosti, osebne samostojnosti in enakih možnosti.

V letu 2010 je bil sprejet Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (Uradni list RS št. 94/10). Zakon ureja področja enakih možnosti in nediskriminacije invalidov ter v povezavi z drugimi predpisi s področja odpravljanja diskriminacije predstavlja celovit in sistemski pristop k odpravljanju in preprečevanju diskriminacije na podlagi invalidnosti. Ob tem pa z ukrepi za izenačevanje možnosti invalidov, kot pravico do sofinanciranja pripomočkov za premagovanje komunikacijskih ovir in sofinanciranja stroškov prilagoditve vozila za težko ovirane invalide, ter vzpostavitev klicnega centra za osebe z okvaro sluha omogoča večjo socialno vključenost invalidov.

V pripravi sta še zakon, ki bo urejal osebno asistenco za invalide (ki ureja definicijo osebne asistencije, njeno izvajanje, financiranje in postopek uveljavljanja pravice) in zakon, ki bo urejal socialno vključevanje invalidov. Namen zadnjega je zagotoviti polnoletnim osebam, ki si zaradi svoje invalidnosti ne morejo same zagotavljati socialne varnosti z delom in zaposlitvijo ter ne morejo samostojno živeti, pravico do nadomestila za izenačevanje možnosti, dodatka za pomoč in postrežbo in podpornih storitev (izobraževanje in usposabljanje polnoletnih oseb do največ 26. leta, usposabljanje za samostojno življenje, usposabljanje in delo pod posebnimi pogoji, vseživljenjsko učenje, vzdrževanje socialne vključenosti za starejše, bivanje s socialno oskrbo in nego) in možnost prehoda iz sistema socialnega varstva na trg dela in nazaj s ciljem zagotoviti tej skupini invalidov sodelovanje ter vključenost v družbo. Ko bo navedeni predpis sprejet, bo nadomestil Zakon o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb.

4.6 Politika izobraževanja

Politika izobraževanja izhaja iz načel svobodne izbire in omogočanja vključenosti posameznikov (dostopa do izobraževalnih programov in možnosti) ne glede na ekonomsko-socialni položaj, starost, posebne potrebe, kulturno drugačnost ipd. Sistem izobraževanja je sicer močno povezan s sistemom zaposlovanja, vendar ima izobraževanje poleg funkcije graditve znanj, sposobnosti in spretnosti (kompetenc), ki jih posamezniki potrebujejo za uspešno delovanje na trgu dela oziroma v zaposlitvi, tudi širši pomen za posameznika in družbo (psihološki, socialni, mobilnostni in drugi učinki). Izobraževanje je ključno za graditev zmožnosti posameznikov, da lahko uspešno sodelujejo v sodobni družbi, in za njihovo socialno vključenost. Zaradi hitrih sprememb v sodobnih družbah se raven funkcionalnih spretnosti, ki so potrebne za (so)delovanje v različnih družbenih sistemih, dviga, zaradi česar je vseživljenjsko učenje oziroma izobraževanje posameznikov zelo pomembno.

Izobraževalni sistem vključuje redno izobraževanje in izobraževanje odraslih po vsej vertikali. Vključenost v srednješolsko izobraževanje v Republiki Sloveniji je visoka. Delež 15-letnikov, vključenih v izobraževanje, se giblje med 95 in 99 odstotkov, delež dijakov med prebivalstvom v starostni skupini od 15 do 19 let pa je dobrih 80 odstotkov. Zaradi krčenja generacij se sicer število dijakov, vpisanih v srednješolske programe, zmanjšuje. V zadnjih desetletjih je zelo opazna tudi sprememba izbire srednješolskih programov. Zmanjšuje se delež dijakov, vpisanih v dve- ali triletno poklicno izobraževanje (trenutno slabih 17 odstotkov dijakov), povečuje pa delež dijakov, vpisanih v srednje strokovno izobraževanje in v gimnazijske programe (trenutno dobrih 83 odstotkov dijakov). Delež osipnikov iz srednješolskega izobraževanja (merjen kot delež starih 18–24 let, ki niso v izobraževanju in nimajo dosežene vsaj srednješolske izobrazbe), je v Republiki Sloveniji med najnižjimi v EU in je v letu 2010 znašal 5 odstotkov.

Število študentov terciarnega izobraževanja je od začetka devetdesetih let prejšnjega stoletja hitro naraščalo (v letu 1991 je bilo v Republiki Sloveniji 64.000 študentov, v letu 2009 pa 114.873), z izjemo zadnjih treh let, ko se je že začel odražati generacijski upad. Vključenost 19-letnikov v terciarno izobraževanje je bila leta 2008 dobrih 50-odstotna in je primerjalno z drugimi

državami EU nadpovprečna. Značilna pa sta visok delež študentov, ki študija ne zaključijo (po podatkih OECD 35 odstotkov vpisanih študentov ne zaključi študija), in daljše trajanje študija v primerjavi z drugimi evropskimi državami.

V Republiki Sloveniji imajo študentje, ki niso zaposleni, subvencionirano prehrano, in sicer en subvencioniran obrok za vsak delovni dan. Znesek subvencije študentske prehrane je določen nominalno in se usklajuje na način in v roku, ki ga določa zakon, ki ureja usklajevanje transferjev posameznikom in gospodinjstvom v Republiki Sloveniji, trenutno pa znaša 2,63 evra. V letu 2011 je subvencionirano študentsko prehrano nudilo 505 gostinskih lokalov. Študentje s posebnimi potrebami zaradi težke oziroma težje funkcionalne prizadetosti, otroci padlih v vojni za Republiko Slovenijo leta 1991 in študentje starši, imajo pravico do dodatnih 10 študentskih kosil mesečno.

Politika izobraževanja je močno povezana s socialno politiko in politiko zaposlovanja (programi izobraževanja in usposabljanja brezposelnih oseb v okviru aktivne politike zaposlovanja). V tem okviru je pomemben tudi sistem štipendiranja, katerega vloga je omogočanje dostopa do izobraževanja ne glede na ekonomsko-socialni položaj mladostnika, pomemben pa je tudi za zagotavljanje ravnovesja med potrebami trga dela in sistemom izobraževanja. Obstoječi sistem vključuje kadrovske štipendije, štipendije za nadarjene in štipendije za socialno ogrožene, ki so bile leta 2007 prvič povezane v celoto v Zakonu o štipendiranju (Uradni list, št. 59/07, dopolnitve leta 2009 – Uradni list, št. 40/09, v nadaljevanju: ZŠtip). Ker pa se je v štirih letih izvajanja v praksi predmetnega zakona pokazalo kar nekaj pomanjkljivosti, vanj pa so pomembno posegli še trije: Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev, Zakon za uravnoteženje javnih financ in Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o prevozih v cestnem prometu (Uradni list RS, št. 57/12), je treba čim prej pripraviti nov zakon o štipendiranju. Z njim bi povezali izpuščena področja štipendiranja in z nekaterimi izboljšavami nadgradili politiko štipendiranja za področje kadrovskega štipendiranja ter s tem pripomogli k zmanjševanju anomalij na področju sekundarnega in terciarnega izobraževanja. Tako bi lahko ustrezno uredili tudi področje štipendiranja za deficitarne poklice kot odziv na situacijo na trgu dela in kot spodbudo za večjo povezanost med potrebami trga dela ter izobraževanjem. Dopolnili in nadgradili bi tudi regionalno politiko razvoja ter v področje štipendiranja zajeli že obstoječe fundacije. Z novim zakonom bi torej smiselno povezali in zaokrožili aktivno politiko zaposlovanja in druge ukrepe, usmerjene v pravočasno preusmerjanje potencialno brezposelnih v dejavno reševanje oziroma načrtovanje nadaljnje poklicne poti.

MDDSZ skupaj z ministrstvom, pristojnim za izobraževanje vsako leto pripravlja Letni program izobraževanja odraslih, ki ga potrdi Vlada Republike Slovenije. Z njim se določajo izobraževalni programi in dejavnosti, ki se izvajajo in (so)financirajo iz državnega proračuna in sredstev Evropskega socialnega sklada za področje izobraževanja odraslih. V Resoluciji nacionalnega programa izobraževanja odraslih so podrobneje opredeljena prednostna področja, razčlenjene dejavnosti, potrebne za izvajanje izobraževanja, ter predviden globalni obseg javnih sredstev, ki jih bomo v obdobju do leta 2015 namenili za razvoj in delovanje v izobraževanju odraslih iz javnih sredstev ministrstva, pristojnega za izobraževanje ter MDDSZ.

4.7 Stanovanjska politika

V Republiki Sloveniji je več kot 90 odstotkov vsega stanovanjskega fonda lastniškega in manj kot 10 odstotkov najemnega, kar slabo vpliva na mobilnost prebivalstva in s tem na fleksibilnejšo politiko zaposlovanja, po drugi strani pa pomanjkanje najemnih stanovanj, predvsem tistih z neprofitno najemnino, vpliva na težjo dostopnost primernih stanovanj za socialno šibkejše skupine prebivalstva, predvsem pa za mlade in mlade družine. S povečanjem deleža najemnih stanovanj bi se širše odprle možnosti za reševanje stanovanjskega vprašanja zlasti tistim

skupinam prebivalstva, katerim dohodki ne dopuščajo nakupa lastnega stanovanja ali gradnje hiše. Lokalne skupnosti morajo poskrbeti za zadostno število najemnih stanovanj za socialno najšibkejšo kategorijo in ranljive skupine prebivalstva ter zagotoviti zadostno število bivalnih enot.

Eden od predpogojev za socialno vključenost je rešeno stanovanjsko vprašanje ali vsaj začasna nastanitev z možnostjo primerne nastanitve v doglednem času. Določene skupine, kot so brezdomci, obsojenci po prestani zaporni kazni, žrtve nasilja v družini, žrtve naravnih nesreč ipd., bi potrebovale takojšnjo nastanitev in s tem možnost ponovnega vključevanja v družbo. Ljudem s težavami v duševnem zdravju bi deinstitucionalizacija mnogokrat znatno pripomogla k izboljšanju stanja, če bi le imeli možnost primerne nastanitve. Tudi starejšim (večinoma so lastniki stanovanj, ki so zanje pogosto prevelika, predraga in jih ne zmorejo vzdrževati oziroma obnavljati) bi bilo treba s primerno stanovanjsko politiko omogočiti, da prilagodijo svoje stanovanjske potrebe v tretjem življenjskem obdobju, da jim bo stanovanje tako glede velikosti, dostopnosti, lokacije in tudi stroškov omogočalo prijetno starost (omogočiti in spodbujati zamenjavo stanovanj, nuditi ustrezne nepremičninske informacije in podporo pri odločitvah). Za vse te skupine prebivalstva so zato potrebne učinkovita stanovanjska in davčna politika ter aktivna vloga države in lokalnih skupnosti, saj na tem segmentu trg ne deluje. S primerno davčno politiko je treba spodbujati zamenjave stanovanj, tako da bi lastniki velikih stanovanj, ki jih ne potrebujejo, ta zamenjali za manjša, primerna njihovim potrebam in zmožnostim.

Ustrezna davčna politika bi tudi morala podpirati investitorje, da bi gradili ali prenovili objekte v skladu z energetskimi standardi in tako vplivali na manjše stroške, povezane z uporabo stanovanja. Visoki stanovanjski stroški za energijo (ogrevanje), povezani z zastarelo in neustrezno ogrevalno opremo ter slabo izolacijo stavb oziroma stanovanj, so še posebej problem revnejših gospodinjstev, ki za energijo (ogrevanje) posledično namenjajo velik delež svojih (nizkih) dohodkov. Zato je treba posebno pozornost nameniti prenovi stanovanjskega fonda, ki mora postati ena od prednostnih oblik zagotavljanja ustreznih in primernih stanovanj, kot to določa Strategija prostorskega razvoja Slovenije, z zahtevo, da je prenova naselij prednostna razvojna usmeritev. Prenova stanovanjskega fonda omogoča pridobivanje novih stanovanjskih površin brez novih posegov v prostor, hkrati pa oživlja degradirana območja, s čimer zagotavlja tudi nove dejavnosti in posledično nova delovna mesta, tako zmanjšana potreba po investicijah v novogradnje pa omogoča tudi prenos teh sredstev v dvig kvalitete infrastrukture in javnih površin obstoječih naselij.

Stara obstoječa stanovanja bo treba prenoviti tudi zaradi zahtev direktive o izvajanju načela enakega obravnavanja oseb ne glede na vero ali prepričanje, invalidnost, starost ali spolno usmerjenost, ki zahteva, da so vsa stanovanja, ki se oddajajo, ne glede na število etaž in starost, dostopna invalidom.

Na ministrstvu, pristojnem za infrastrukturo in prostor je v pripravi nov Nacionalni stanovanjski program do leta 2022. Program bo oblikovan okoli štirih ključnih ciljev, in sicer zagotavljanja zadostnega števila primernih stanovanj, izboljšanja dostopnosti stanovanja, prenavljanja stanovanjskega fonda in omogočanja večje stanovanjske mobilnosti prebivalstva.